

פרשת בהר תשסח

המעין במדרש ויקרא רבה לפרשת השבוע – פרשת בהר- מוצא פער גדול בין הכתוב בתורה ובין המדרש. הפרשה פותחת בדיני שמיטה, האיסור לעבוד את האדמה בכל שנה שביעית, והאיסור לאסוף את הפירות הגדלים בשנה השביעית. פירות השביעית הם הפקר וכל אדם רשאי לאוכלם (אך לא לאסוף אותם או למכור אותם). הפרשה ממשיכה בדיני יובל, השנה החמישים (הבאה אחרי 7 מחזורי שמיטה), השנה בה משתחררים כל העבדים העבריים והשדות שנקנו חוזרים אל בעליהם שמכרו אותם. והנה כל הדינים הללו, המבטאים שאיפה לצדק חברתי שהיא נדירה למדי בתקופה הרומית-ביזנטית, פסוקים אלה אינם זוכים לדיון במדרש ויקרא רבה. המדרש פותח בפסוק שהוא נספח לדיני היובל (ויקרא כה) :
(יד) וכי תמכרו ממכר לעמיתך או קנה מיד עמיתך אל תונו איש את אחיו: (טו) במספר שנים אחר היובל תקנה מאת עמיתך במספר שני תבואת ימכר לך:

פירוש הפסוקים הוא שכאשר אתה מוכר או קונה שדה יש לקבוע את ערך הנכס גם על פי מספר השנים שנשארו עד היובל, באופן שיהיה ברור שכוונת הקונה והמוכר היא שהשדה יוחזר בשנת היובל לבעליו, היורש החוקי של הנכס על פי החלוקה שחילק יהושע את הארץ עם כיבוש הארץ. אם הנכס נמכר בלא להתחשב בשנת היובל יש חשש להונאה. בניסוח החוק מופיע עיקרון שאיננו קשור דווקא לדיני היובל והוא שכל עיסקת קניה ומכירה של רכוש צריכה להיעשות ביושר- "אל תונו איש את אחיו!"
הדיון של מדרש ויקרא רבה פותח בפסוק זה אבל לוקח אותנו לכיוון קצת אחר :
ויקרא רבה (מרגליות) פרשה לג :

**מות וחיים ביד לשון (משלי יח, כא) ... ..
אמר רבי ינאי היה לפניו ככר טבול,
אכלו עד שלא עישרו מות ביד לשון,
עישרו ואכלו חיים ביד לשון.**

המדרש מקשר את "לא תונו" ל"מוות וחיים ביד הלשון". המאמר הראשון שמביא המדרש הוא מאמרו של רבי ינאי. רבי ינאי מדגים כיצד הלשון גוזרת חיים ומוות אם יש לפני אדם ככר לחם מחיטה שלא הופרשו ממנה תרומות ומעשרות, הלחם אסור באכילה עד שיפריש ממנו את התרומה והמעשרות. אם אכל אותו אדם את הלחם הרי נתחייב בעבירה שיש עמה מיתה בידי שמים, אבל אם הפריש מעט מהלחם ואמר "הרי זו תרומה" (והשלים את הפרשת המעשרות ותרומת המעשר) הרי הלחם מותר באכילה. שני התפקודים של הלשון הטעימה-אכילה והדיבור- יכולים להוביל את האדם למותו או אל חיו.

**רבן גמליאל אמ' לטבי עבדו פוק זבון לן צבו טבא מן שוקא,
נפק ואייתי ליה לישן.
לבתר יומין אמ' ליה פוק זבון לן צבו בישא מן שוקא,
נפק ואייתי ליה לישן.
אמ' ליה כדאמרית לך פוק זבון לן צבו טבא מן שוקא
אייתית לן לישן
וכד אמרית לך פוק זבון לן צבו בישא מן שוקא
אזלת ואייתית לן לישן,
אמ' ליה מרי
מיניה טבתא ומיניה בישתא,
כד דהוא טב לית דטב מיניה
וכד דהוא ביש לית דביש מיניה.**

תרגום:

**רבן גמליאל אמר לטבי עבדו צא וקנה לנו דבר טוב מן השוק,
יצא והביא לו לשון.**

**לאחר ימים אמר לו צא וקנה לנו דבר רע מן השוק
יצא והביא לו לשון.**

**אמר לו (רבן גמליאל לטבי): כאשר אמרתי לך צא קנה לנו דבר טוב מן השוק
הבאת לנו לשון,**

**וכשאמרתי לך צא קנה לנו דבר רע מן השוק
הלכת והבאת לנו לשון?**

אמר לו : אדוני

ממנו הטוב וממנו הרע

כשהוא טוב אין טוב ממנו

וכשהוא רע אין רע ממנו.

בסיפור שלושה חלקים. בחלק הראשון מוצג המעשה. רבן גמליאל שולח את עבדו פעמים לשוק. בראשונה נשלח העבד לקנות לו דבר טוב, ובשנית הוא נשלח לקנות דבר רע. כבר בנקודה הזו צריך לשים לב להבדל המעמד שבין רבן גמליאל לטבי. התואר "רב" משמעותו גדול במובן של גדול בתורה. התואר "רבן" שמור לנשיא בלבד. מול הנשיא, האיש בעמדת הכוח הגבוהה ביותר בין היהודים (בתפיסה התלמודית), עומד העבד. בקשתו הראשונה של רבן גמליאל מובנת לכאורה. לעומת זו דרישתו מהעבד להביא דבר רע איננה הגיונית. מכאן ברור שמעשיו של רבן גמליאל הם חידה. הוא מבקש לדעת מה רואה העבד כ"טוב" וכ"רע"

בשני המקרים חוזר העבד ובידו אותו המצרף – לשון. בחלק השני שואל רבן גמליאל מדוע הביא העבד את אותו המצרף לשתי בקשות מנוגדות. השאלה שבפי רבן גמליאל היא חזרה על על החלק הראשון כמעט מילה המילה. חזרה זו מדגישה את האופי החידתי של הסיפור ומעצימה את המתח לקראת תשובתו של טבי. ההבדל העיקרי בין הסיפור בחלק הראשון והסיפור שפי רבן גמליאל בחלק השני הוא המילה "נפק" (=יצא) במעשה העבד. בחלק הראשון נאמר שהעבד יצא, לכאורה כפי שנצטווה ("צא והבא לנו..."). אבל המילה הזו חסרה בסיפור בחלק השני במקומה בה המילה "אזלת" (=הלכת). בכך נתגלה לנו ההבדל בין המילה "נפק/יצא" במחשבתו של רבן גמליאל ובמציאות. רבן גמליאל אומר לעבד לצאת במשמעות של לצאת מהבית לשוק ואילו העבד יוצא ממעמד של עבד למעמד של מורה. כל שאלתו של רבן גמליאל משמעותה שהחידה שהפנה אל עבדו חוזרת אליו. עכשיו רבן גמליאל ניצב מול החידה שחד לו העבד שהביא את הלשון בתשובה לשתי בקשותיו.

החלק השלישי הוא תשובתו של טבי. הלשון היא הטוב והרע. הלשון היא התקשורת בין האנשים, בכוחה לשנות את היחס בין אדון לעבד ובין מורה לתלמיד. בעוד המאמר הראשון (של רבי ינאי) קבע את חשיבות הלשון ביחסים שבין האדם לקב"ה, הסיפור השני מעביר אותנו לדין בלשון כאמצעי התקשורת שבין האדם לחברו, וגם כאן הלשון חורצת גורלות לטוב ולרע וכאן מביא המדרש סיפור שלישי.

ר' עבד סעודתא לתלמידיו (=רבי [יהודה הנשיא] ערך סעודה לתלמידיו)

הביא לפניהם לשונות רכים ולשונות קשים,

התחילו בוררין את הרכים ומניחין את הקשים,

אמ' להן בני דעו מה אתם עושים,

כשם שאתם בוררין את הרכים ומניחין את הקשים

כך יהא לשונכם רך אילו על אילו.

לפיכך משה מזהיר את ישראל ואומר להם

וכי תמכרו ממכר לעמיתך אל תונו איש את אחיו (ויקרא כה, יד).

רבי, הוא רבי יהודה הנשיא, עורך סעודה לתלמידיו. הוא מגיש להם כמנה עיקרית לשון אבל חלק מהלשונות המוגשות רכות והאחרות קשות. התלמידים בוחרים כמובן את המנה הניתנת לאכילה – את הלשונות הרכות. גם כאן יש חידה, שהרי לרבי יהודה הנשיא

העשיר שבדור, יש מן הסתם שף יודע להכין לשון כמו שצריך, וצריכים התלמידים להבין שלפניהם חידה. בתורה סיפור מובלעת ביקורת חריפה על תלמידי רבי יהודה הנשיא. מתאוות האכילה הם עסוקים בהפרדה בין הלשונות הקשות לרכות, ואינם חשים בחידה. רבי מפרש להם את החידה. על התלמידים להקפיד על דבריהם אלו לאלו, גם אם יש ביניהם ויכוח או מחלוקת עליהם לנהל אותה בכבוד הדדי וללא אלימות מילולית. מסתבר שרבי יהודה הנשיא ער לעוינות מילולית שבין תלמידיו, אחרת לא היה טורח לזמנם לסעודת הלשונות.

הסיפור על רבי יהודה הנשיא ותלמידיו מעביר מתחום היחסים שבין אדם לאדם (שראינו בסיפור על העבד ורבן גמליאל-סבו של רבי יהודה הנשיא) ליחסים בתוך החברה, לתרבות הדיבור. כמו במאמר של רבי ינאי, הסיפור כורך בין תפקוד הלשון באכילה ותפקודה בתקשורת המילולית. אלא שכאן האכילה היא ההמחשה של העיקרון התקשורתי. כשם שלשון קשה איננה ניתנת לאכילה כך בתקשורת לשון קשה איננה יוצרת חיבור או קשר. תרבות הדיבור משקפת את הערכים שבחברה. בסוף הסיפור מוזכר הפסוק המוביל מהפרשה "לא תונו איש את אחיו". "הונאה" בעברית המקראית והתלמודית איננה רק אמירת שקר. הונאה היא גזילה- נטילת דבר שלא על פי חוק אם בערמה ואם בכוח הזרוע ופעמים רבות בשתי הדרכים גם יחד.

נחזור לפרשת השבוע – פרשת "בהר סיני". הזכרתי בתחילת דברי שחז"ל בוחרים מפרשת השמיטה והיובל דווקא את הפסוק הזה: "אל תונו איש את אחיו". קיום דיני היובל ודיני השמיטה מחייב אחדות של החברה ואחריות הדדית. רק כך ניתן להבטיח שהעשיר שקנה שדות וצבר רכוש יותר עליהם ביובל. רק כך ניתן להבטיח שכל בעלי השדות ישמרו את השמיטה ולא יוצרו פערים בין מי שמקיים את מצוות השמיטה ומי שממשיך לעבד את שדותיו למרות האיסור. תרבות של אחריות הדדית כבוד הדדי והתחשבות מתחילה בדיבור. נלמד אם כן, לכבד אלו את אלו בדיבור ובמעשה.

שבת שלום,
דב בריקנר